

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Проаналізовано сучасний стан державного управління соціально-економічним розвитком регіонів України. Виокремлено проблеми, які перешкоджають забезпеченню економічного зростання, покращенню показників соціального розвитку, формуванню ефективної системи управління регіональним розвитком. Обґрунтовано напрями вдосконалення механізму державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів України.

Ключові слова: регіон, регіональний розвиток, державне управління, механізми державного управління, соціально-економічний розвиток регіонів, політика регіонального розвитку.

Summary. The present state of state management of socio-economic development of regions of Ukraine is analyzed. The problems that impede economic growth, improvement of indicators of social development, and the formation of an effective system of regional development management are outlined. The directions of improvement of the mechanism of state regulation of social and economic development of regions of Ukraine are grounded.

Key words: region, regional development, public administration, mechanisms of public administration, socio-economic development of regions, regional development policy.

DOI : 10.33783/1977-4167-2020-47-1-101-105

Постановка проблеми. Сучасні підходи до формування стратегії розвитку України відзначені поглибленням процесів децентралізації державного управління, формуванням новітньої моделі регіонального управління та активізацією сукупного економічного, соціального, ресурсного потенціалу регіонів для забезпечення сталого зростання держави. Безперечно, в умовах глибоких ринкових перетворень управління регіональним розвитком стає ключовою ланкою механізму державного управління.

Слід зазначити, що нині надання державної підтримки соціально-економічного розвитку регіонів здійснюється за такими основними напрямками: розроблення та реалізація програм державної підтримки соціально-економічного розвитку окремих регіонів та територій; реалізація галузевих програм, якими передбачається виділення коштів на підтримку визначених територій та соціальний захист їх населення; регулювання міжбюджетних відносин [1].

Питання розвитку і взаємодії регіонів є надзвичайно актуальними для України, адже відсутність обґрунтованої політики регіонального розвитку держави може призвести до зростання

диспропорцій та загострення економічних, політичних і соціальних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велику увагу дослідженню державного регулювання розвитку регіонів приділили у своїх роботах С. Бандур [1], П. Беленький [2], З. Варналій [8], З. Герасимчук [3], Б. Данилишин [4], М. Долішній [5], О. Другов [2], Т. Заяць [1], В. Кистанов [6], Н. Копилов [6], І. Терон [1] та ін.

Мета статті. Охарактеризувати теоретичні підходи та системно дослідити соціально-економічний розвиток регіонів України за активної участі держави.

Нами були поставлені такі завдання:

- дослідити сутність та особливості державного регулювання розвитку територій України;
- висвітлити існуючі проблеми державного регулювання регіонального розвитку;
- запропонувати шляхи вдосконалення державного регулювання розвитку регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значення державного регулювання регіонального розвитку в умовах трансформації українського суспільства невіддільно зростає. Його розвиток і функціонування зумовлюють соціально-еко-

© Л. Л. Кірова, Л. І. Міхов, 2020

Бібліографія ДСТУ 8302:2015:

Кірова Л. Л., Міхов Л. І. Державне регулювання соціально-економічного розвитку регіонів: проблеми та перспективи. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2020. № 1 (47). С. 101–105.

References (APA):

Kirova, L. L., Mikhov, L. I. (2020). *Derzhavne rehuliuвання sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv: problemy ta perspektyvy* [State regulation of socio-economic development of regions: problems and prospects]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (47), 101–105 (in Ukr.).

мічні та історико-культурні особливості територій нашої держави, загальноєвропейські тенденції регіонального розвитку, полярні тенденції щодо інтеграції та дезінтеграції, загальносвітові процеси. Від того, за допомогою яких механізмів та інструментів здійснюватиметься державне регулювання регіонального розвитку, залежить якість і швидкість здійснення реформ як у регіонах, так і у країні загалом [2, с. 153].

Опираючись на матеріали сучасної української та зарубіжної наукової літератури, слід зазначити, що під державним управлінням соціально-економічного розвитку регіону в більшості випадків розуміються цілеспрямовані дії центральних органів влади. Це призводить до того, що державне управління соціально-економічного розвитку регіону ототожнюється з діями державних органів влади, а під регіональною економічною політикою розуміються дії тільки державних органів влади. Тому в переважній більшості наукових робіт ідеться про регіональну економічну політику, що здійснюється державними органами влади. Відповідно, ці аспекти є найбільш розробленими. Рівень же регіональних органів влади випадає з поля зору більшості дослідників і через це є недостатньо розробленим.

Сталий розвиток будь-якої держави вимагає створення єдиного господарського комплексу з ефективним використанням місцевих ресурсів, переваг територіального поділу праці та запобігання ускладненням на політичному, економічному, міжетнічному ґрунті. Регіон є цілісною системою зі своїми структурою, функціями, зв'язками із зовнішнім середовищем, історією, культурою, умовами життя населення, а регіональний фактор відчутно впливає на розвиток держави загалом.

Проте на сучасному етапі до найважливіших проблем, з якими стикнулася Україна, належать питання загострення диференціації соціального та економічного розвитку територій нашої держави [2].

У ході написання статті нами було визначено найбільш значні виклики, на які держава повинна реагувати шляхом вироблення та реалізації нової державної регіональної політики.

По-перше, проблеми конкурентоспроможності, до яких віднесемо: руйнування об'єктів соціальної, виробничої та дорожньо-транспортної інфраструктури; відставання в економічному розвитку від держав-сусідів; економічна дезінтеграція загальноукраїнського ринку, ізоляція регіональних ринків, залежність регіональних ринків від експорту; обмеженість ресурсів для розвитку; моноорієнтованість економіки найбільш розвинутих регіонів; технологічна розірваність економіки регіонів; висока енергоємність економіки регіонів; відсутність реальної інноваційності в економіці регіонів; скорочення кількості праців-

ників та погіршення якості трудового потенціалу, посилення міграційних процесів серед працездатного населення.

По-друге, проблеми розвитку територій, а саме: зростання вимушеної міграції; збільшення безробіття; проблеми забезпечення житлом, соціального захисту та пенсійного забезпечення; асиметрія регіонального розвитку, зростання диспропорцій за основними показниками; відсутність достатньої кількості фінансово-економічних ресурсів для власного розвитку територіальних громад; нерозвиненість локальної інфраструктури, відсутність транспортної доступності в межах регіону; технологічна відсталість економіки регіонів; погіршення екологічної ситуації в багатьох містах та інших населених пунктах; відсутність координації секторальної політики в межах територій одного регіону; неврахування потреб окремих міст і районів під час розроблення програм розвитку регіону; низький рівень використання потенціалу міжрегіонального та транскордонного співробітництва; низька ефективність політики стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва на місцевому рівні, відсутність достатніх стимулів для легалізації доходів населення та зменшення тіньової зайнятості; зменшення кількості населення, його старіння, низька економічна активність населення і недосконала оцінка реальної вартості робочої сили.

По-третє, проблеми управління: відсутність спеціального органу управління з питань вимушеної міграції; відсутність цільових державних програм щодо розв'язання проблем; недосконала система управління регіональним розвитком; надмірна централізація управління; відсутність партнерства: центр-регіонитериторіальна громада; недосконалість правового регулювання щодо розподілу повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; відсутність прогресу в реформі адміністративно-територіального устрою України; незавершена адміністративна реформа з нестабільною інституційною структурою у сфері регіональної політики; фрагментація визначених повноважень та періодична зміна центрального органу виконавчої влади, який є відповідальним за формування та забезпечення реалізації державної регіональної політики; відсутність довгострокової стратегії розвитку України, яка б мала стати підґрунтям реалізації Державної стратегії регіонального розвитку; недостатня кількість кваліфікованих кадрів, необхідних для стратегічного планування, розроблення та впровадження новітніх інструментів стимулювання регіонального розвитку, аналізу та моніторингу їх ефективності.

При цьому спостерігаються суперечності та конфлікти інтересів між зацікавленістю учасників місцевого розвитку та фактичною компетенцією

органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, задоволенням територіальної громади в управлінських послугах і можливостями щодо забезпечення їх якості тощо.

Зауважимо, що розвиток регіонів характеризується диспропорційністю та незначним економічним зростанням, а також зосередженням виробничого, інвестиційного, фінансового, трудового потенціалу в незначній кількості регіонів.

На нашу думку, до найпоширеніших причин регіональних відмінностей (нерівностей) можна віднести: розходження природно-кліматичних умов життя й підприємництва в окремих регіонах країни; масштаби, якість і напрями використання природних ресурсів, які визначають «продуктивність» регіонів; периферійне або глибинне положення регіону, внаслідок чого підвищуються транспортні витрати, підвищуються ціни й звужується ринок збуту; застаріла структура виробництва, запізнювання із введенням інновацій; агломераційні переваги (велике перетинання в регіоні міжгалузевих зв'язків) і агломераційні недоліки (перенаселення); тенденції в економічному розвитку країни (у періоди економічного росту в так званих відсталих регіонах виникають нові фірми, що спричиняє господарську активність, а на стадії стагнації активність падає); стадія технологічного розвитку, що впливає на ті або інші види виробництва товарів (сировинні ресурси, проміжні продукти, товари кінцевого споживання, послуги); політичні умови, форми загальної й регіональної політики, інституціональні фактори; фізичні фактори розміщення (наявність або відсутність гаваней, аеропортів, транспортних систем, промислових площадок, забезпеченість телекомунікаційними системами, тобто виробнича інфраструктура); соціально-культурні фактори (ступінь урбанізації, освіченість населення, наявність наукових центрів). Регіональна диференціація всередині країни посилює та створює безліч проблем, зокрема, міграцію безробітних до інших, більш розвинених, територій, посилення соціальної напруги, зниження інвестиційної активності в депресивних регіонах, зростання бідності, обмеженість доступу до якісних освітніх послуг та охорони здоров'я, диспропорції в галузях соціальної інфраструктури.

Можна виділити такі негативні наслідки зростаючих регіональних соціально-економічних диспропорцій і територіальної дезінтеграції, як посилення фрагментарного, ситуативного характеру державного регулювання економіки; неспроможність держави проводити цілісне й ефективне макроекономічне регулювання; гальмування територіальної дифузії економічних ресурсів і нововведень; слабка дифузія технологічних нововведень; домінування екстенсивних чинників економічного зростання, що поглиблює

макроекономічні диспропорції, проявом чого є пришвидшення інфляційних процесів; слабка територіальна дифузія інституційних нововведень, що фактично означає гальмування, повільну та неоднозначну реалізацію інституційних реформ; послаблення територіальної єдності держави, зростання політичного протистояння.

Для вирішення цих проблем виникає необхідність створення умов для оптимальної економічної самостійності регіонів, впровадження організаційних, правових та економічних заходів для забезпечення ефективного державного регулювання процесів регіонального розвитку країни та координації міжрегіональних зв'язків. Актуальність використання стратегічного підходу визначається також активізацією європейської інтеграції та міжрегіональним співробітництвом на рівні регіонів України та регіонів ЄС як спосіб виявлення конкурентних переваг економічних агентів і національної економіки загалом.

Пріоритетними напрямками стратегічної програми державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів можна визначити такі:

1. Формування регіону сталого соціально-культурного розвитку (відновлення та підтримка високої якості життя населення).

2. Трансформація регіону в регіон сталого економічного розвитку (реалізація структурних перетворень).

3. Розвиток регіону сталого інноваційного та інтелектуалізованого розвитку (реалізація інноваційного та інтелектуального потенціалу для забезпечення конвергенції та інтеграції регіональних економічних систем).

4. Формування регіону сталого екологічного розвитку (забезпечення рівня екологічно безпечного і прогресивного регіону з відповідною інфраструктурою).

5. Створення регіону сталого інституціонального розвитку (забезпечення інституалізації соціально-економічного та екологічного розвитку регіону).

Слід зазначити, що здійснення державного регулювання територіального розвитку в Україні стикається з багатьма труднощами. Перепонами державного регулювання розвитку територій є відсутність єдиної нормативно встановленої процедури «відбору» регіональних проблем для прийняття рішень на державному рівні. До головних перешкод на шляху забезпечення ефективного державного регулювання регіонального розвитку в Україні можна віднести: відсутність системного підходу до регіональної політики, невизначеність стратегічних перспектив регіонального розвитку; недостатнє використання існуючих інструментів державного регулювання, спрямованих на стимулювання розвитку регіонів, у тому числі депресивних територій; низьку інституційну та фінансову

спроможність місцевих органів влади щодо вирішення питань місцевого значення; відсутність дієвих та ефективних механізмів формування місцевих бюджетів на основі гарантованих державою соціальних стандартів надання послуг населенню незалежно від місця проживання; незавершеність формування та недосконалість моделі управління на регіональному рівні [4; 6; 7].

Відсутність системного підходу до реалізації регіональної політики, невизначеність стратегічних перспектив регіонального розвитку, тобто несприйняття протягом тривалого часу органами влади поняття «планування регіонального розвитку», призвели до неефективного застосування механізмів регулювання регіонального розвитку [7].

Усе глибше та детально розглядаючи дану проблематику, можна відмітити перш за все, що стратегія розвитку регіону — це різноманітність заходів органів виконавчої влади, політичних, громадських організацій та об'єднань, територіальних громад, спрямованих на забезпечення сталого соціального, економічного розвитку відповідних територій, створення належних умов для соціально-економічного розвитку населення, розширення діяльності підприємницьких структур та активного використання внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування [2].

Розглядаючи стратегічні проблеми та шляхи їх подолання, на наш погляд, необхідно вирішити низку важливих для забезпечення розвитку регіонів питань, а саме: законодавчо закріпити концептуальні підходи державної політики у сфері регіонального розвитку, виходячи з реформи адміністративно-територіального устрою і місцевого самоврядування; визначити межі територіальної юрисдикції органів державної влади та органів місцевого самоврядування; регламентувати процедуру делегування повноважень обласними радами обласним державним адміністраціям; активізувати роботу щодо практичного запровадження Угод регіонального розвитку між Кабінетом Міністрів та регіонами України; визначити пріоритетними завданнями органів місцевого самоврядування задоволення потреб внутрішнього ринку й вирішення соціальних питань; створити рамкові умови для саморозвитку регіонів.

Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 р., яка наразі впроваджується Урядом, визначила цілі та конкретні завдання, механізми та інструменти реалізації, систему моніторингу та оцінки результативності її реалізації.

Здійснення державного регулювання територіального розвитку в Україні стикається з багатьма труднощами. Перепонами державного регулювання розвитку територій є відсутність єдиної нормативно встановленої процедури «відбору» регіональних проблем для прийняття рішень на державному рівні.

Висновки. Тому на основі аналізу зазначених та багатьох інших проблем можна запропонувати такі основні заходи з удосконалення державного регулювання територіального розвитку:

1. Впровадити та постійно застосовувати в управлінській практиці інструменти стратегічного планування розвитку території, яке б сприяло точному визначенню пріоритетів регіонального розвитку.

2. Удосконалити механізми державної підтримки розвитку депресивних регіонів.

3. Розробити систему заходів з розбудови інфраструктури регіону, маючи на меті покращання умов використання інноваційних технологій, підвищення інвестиційної привабливості регіонів, розширення залучення вітчизняних та іноземних інвестицій для регіонального розвитку тощо.

4. Адаптувати національне законодавство з питань регіональної політики до міжнародних норм та стандартів.

5. Удосконалити систему моніторингу та контролю регіонального розвитку тощо.

З метою удосконалення ефективності державного регулювання регіонального розвитку важливо впроваджувати новітні технології, до яких належить регіональний моніторинг, або моніторинг регіональних ситуацій і регіональних проблем, під яким розуміють спеціально організовану і постійно діючу систему необхідної статистичної звітності, збір та аналіз статистичної інформації, здійснення додаткових інформаційно-аналітичних обстежень (опитування населення тощо) і діагностики стану, тенденцій розвитку та гостроти загальнорегіональних ситуацій і регіональних проблем.

Література

1. Гнатенко А. Напрями вдосконалення механізму державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів України. *Управління розвитком*. 2015. № 8. С. 103–104.

2. Крайник О. П. Особливості сучасних підходів до управління регіональним економічним розвитком. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. / Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентові України. 2014. Вип. 39. С. 413–419.

3. Громоздова Л. Удосконалення оцінки тенденцій регіонального економічного розвитку. *Держава та економіка*. 2014. № 1. С. 12–16.

4. Дачій Н. В. Принципи дії соціальної держави щодо підтримання соціального статусу і життєвих потреб населення території. *Вісник Академії митної служби України. Серія: «Державне управління»*. №1 (8). 2013. С. 7–13.

5. Кірдан О. П. Стан та тенденції розвитку аграрного сектора економіки України. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. 2014. Вип. 1. Т. 1. С. 155–161.

6. Єліневський В. Наукові засади управління сталим соціально-економічним розвитком регіонів. *Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання*. 2016. №12. С. 45–49.

References

1. Gnatenko, A. (2015). *Napriamy vdoskonalennia mekhanizmu derzhavnoho rehuliuvannia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrainy* [Directions of improvement of the mechanism of state regulation of social and economic development of regions of Ukraine]. *Upravlinnia rozvytkom*, 8, 103–104.

2. Kravnyk, O. P. (2014). *Osoblyvosti suchasnykh pidkhodiv do upravlinnya rehionalnym ekonomichnym rozvytkom* [Peculiarities of contemporary approaches to the management of regional economic development]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnya*, 39, 419–419.

3. Gromozdova, L. (2014). *Udoskonalennia otsinky tendentsii rehionalnoho ekonomichnoho rozvytku* [Im-

proving Assessment of Trends in Regional Economic Development], *Derzhava ta ekonomika*, 1, 12–16.

4. Datsii, N. (2013). *Pryntsypy dii sotsialnoi derzhavy shchodo pidtrymannia sotsialnoho statusu i zhyttievykh potreb naseleennia terytorii* [Principles of the social state to maintain social status and living needs of the population of the territory]. *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Seriya: «Derzhavne upravlinnia»*, 1 (8), 7–13.

5. Kirdan, O. P. (2014). *Stan ta tendentsii rozvytku ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrainy* [State and trends of agricultural sector of Ukraine]. *Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*, 1, vol. 1, 155–161.

6. Yelinievsky, V. (2016). *Naukovi zasady upravlinnia stalym sotsialno-ekonomichnym rozvytkom rehioniv* [Scientific principles of management of sustainable socio-economic development of regions of analysis]. *Efektivna ekonomika*, 12, 45–49.